

Detalji iz prošlosti otoka Šipana

Englezi na Dubrovačkim (Elafitskim) otocima

(Governo provvisorio britannico delle Tre Isole: Giuppana, Mezzo e Calamotta)

Drugi dio

UDK 656.61(497.13)»18«(093)

SAŽETAK

Odlaskom Napoleona sa svjetske političke scene nade stanovnika Dubrovačkih otoka (jednako kao i na čitavom području Dubrovačke Republike) u ponovno uspostavljanje Dubrovačke Republike, nisu se ostvarile. Područja koja je bio zauzeo Napoleon Bečkim mirom predana su Austriji, pa tako i područje Dubrovačke Republike, uključujući i sve otoke. Svijet je bio umoran od rata pa o maloj Dubrovačkoj Republici i njenim zahtjevima nitko nije vodio računa. Interesi velikih lomili su se preko leđa malih: učvrstili su svoje sfere utjecaja i pripojili novo-stečene teritorije, zacrtavši im pored ostalog i drugačiju privrednu orijentaciju, pa tako i Dubrovačkim otocima, što je nekad smjelim i odvažnim pomorcima obuzdavalu snagu i od njih pravilo neznatne trgovce i sitne poljoprivrednike.

— 0 —

Kada je Napoleon u svojoj ekspanzionističkoj politici potčinio pod svoju vlast čitavu istočnu obalu Jadrana, u nijednoj djelatnosti nije se obazirao na privredne zakonitosti i razvojne specifičnosti ovog područja, zbog čega je u svim privrednim granama došlo do teških ekonomskih poremećaja, a u pomorstvu i do teške ekonomske krize. To se posebno odrazilo u Dubrovačkoj Republici gdje je pomorstvo od samog njenog postanka predstavljalo osnovnu djelatnost i izvor blagostanja. Ali ni nakon propasti Napoleona (g. 1814) stanje se nije mnogo promijenilo, pa se to razdoblje s pravom navodi kao najteže razdoblje kroz koje je prolazilo ne samo dubrovačko već i pomorstvo na našoj obali uopće. Ratne neprilike, gusari i posljedice francuske okupacije drastično su smanjile dubrovačko brodovlje i po broju i po tonaži, a ponovna okupacija Dubrovačke Republike i njena likvidacija, ovog puta od strane Austrije, čiji kontinentalni duh (u početku) nije imao sluha za pomorsko privređivanje, uvjetovali su da je i poslijeratna ekspanzija svjetske trgovine protekla bez značajnijeg udjela dubrovačkog pomorstva. Pa ipak, bilo bi pogrešno sve to jedino i isključivo pripisivati Napoleonu jer je pomorstvo u svijetu i ranije već prolazilo kroz dublje strukturalne promjene, a otprilike zajedno dolaskom Napoleonovih četa u Dubrovnik Fultonov parni brod »Clermont« (1807. godine) bio je već stvarnost. I dok je Dubrovnik na sve načine nastojao da se otrgne od neželjene francuske prisutnosti na svom teritoriju, u svijetu su se na više mjesta već gradili parni brodovi pa je svakog dana bilo sve manje sumnje da će stroj istisnuti jedro.

Ovih nekoliko (poznatih) detalja navodimo da se lakše shvati sva težina (i strateškog i gospodarskog) položaja u kome se nalazilo »Governo provvisorio« na Dubrovačkim otocima samim time što je kao otočki

teritorij i u navedenim uvjetima stanja dubrovačke trgovačke mornarice i dalje morao biti okrenut moru. Što više, brod im je sada bio jedina i isključiva veza sa svijetom, a more i vlast na njemu »conditio sine qua non« zbog čega se već od prvog dana rađanja nove vlasti nastojalo što se više moglo pomorstvu vratiti njegov raniji značaj, u čemu se donekle i uspijevalo, pa su kao i nekad odmah uspostavljene institucije (capitanato di porto, Sanità, guardia di porto i druge) koje su služile pomorstvu. Pa iako su brodovlasnici s Dubrovačkih otoka u ovom razdoblju (brojčano) raspolagali sa skromnom flotom i (po tonaži) manjim brodovima (pulaka se vrlo rijetko spominje) trgovina s lukama na Mediteranu i na talijanskoj obali, (s kojima su trgovačke veze Dubrovčana bile od ranije ushodane i tradicionalno dobre) bila je prilično živa. Uvozili su se prvenstveno prehrambeni artikli (pšenica, sol i drvo) a izvozile kože, soljena riba i drugi tereti za koje se specificirano ne navodi koji (po svoj prilici ulje, vosak i »battali« (vjerojatno »battoli« = kukuljice, kapuljače) kako to navode izvori iz ranijih razdoblja) što je omogućilo novoj vlasti da se učvršćuje i razvija. More, taj za Dubrovčane vječni motiv poslovne inspiracije i slobode, i brodovi kao nezamjenjiv faktor snage i opstanka, ponovno su aktualni u tolikoj mjeri da i sam guverner ovih otoka, Jero Natali, u jednom odgovoru austrijskom generalu Milutinoviću na upit o funkcioniranju vlasti na Dubrovačkim otocima kaže »da je plovidba pružala pomoć stanovnicima u velikom dijelu« .. (offeriva delle rissorse agli abitanti.)¹⁴⁷

Odmah po uspostavljanju nove vlasti na Dubrovačkim otocima (uz uspostavu sudstva) oformljene su i pomoračke institucije, prije svega lučka straža, za koju iz jednog dokumenta saznajemo da je već 6. 12. 1813. i aktivno djelovala.¹⁴⁸ Zatim su uspostavljene Lučke kapetanije: lučki kapetan u Luci šipanskoj bio je Ivan Stella,¹⁴⁹ na Lopudu Nikola Jakšić, na Kalamoti Nikola Svilokos,¹⁵⁰ dok je na Mijetu Paulo Nikole Hajdić bio imenovan privremeno za lučkog kapetana.¹⁵¹ Usporedo s lučkim kapetanijama oformljeni su i zdravstveni uredi: »materia delicata come la sanitaria«, s obzirom da su bolesti najčešće prenosile brodske posade ili roba iz uvoza, uvjetovala je da je strah od zaraznih bolesti bio stalno prisutan pa se dobro pazilo što se i kako se u ovom poslu

¹⁴⁷ Isto 662 — 3 — 19

¹⁴⁸ Diversi di Giuppana Ser. 68,2 b. Svezak 2 god. 1800-1808. i 1813 — 1814. str. 169.

¹⁴⁹ Arhiv Jera Natali 662 — 1 — 55

¹⁵⁰ Isto 662 — 4 — 27

¹⁵¹ Isto 662 — 1 — 156 od 29. 9. 1814.

radi i kakovi su ljudi koji o tome brinu. Takav ured osnovan je 6. maja 1814. g. na Lopudu (koji je tada bio sjedište nove vlasti): predsjedavao mu je sam guverner Jero Natali, a asistenti su bili Ivan Stella, lučki kapetan s Lopuda i Stijepo Maždin, asistent zdravstva sa Šipana.¹⁵² Istog dana kada je osnovan izdata je i dostavljena naredba svim brodarima i posadama na Dubrovačkim otocima u kojoj se među ostalim navodi da sve barke do 10 tona nosivosti, koje plove u vodama bivše Dubrovačke Republike osim Lastova (Lagosta eccetuata) moraju imati (zakonsku) redovnu dozvolu. A barke iznad 10 tona nosivosti »koje čine gore rečenu plovidbu« moraju uz redovnu dozvolu imati i imenik posade (Ruolo) i zdravstvenu svjedodžbu (le fedi di Sanità a loro piacere). I dalje: kojabilo barka, pelig, bracera, trabakula ili drugi brod, koji želi ploviti izvan voda bivše Dubrovačke Republike, uključujući i Lastovo (Lagosta compresa) mora imati imenik brodske posade i zdravstvenu svjedodžbu »u zakonskoj formi«. Dozvole i popisi brodskih posada moraju biti izdani od Lučke kapetanije u Sudurđu (?) za patrune s ovog otoka

a u Lučkoj kapetaniji u Lopudu za patrune općine Lopud. Zdravstvene svjedodžbe izdavat će kancelier ureda i asistent zdravstva na Šipanu, odnosno Lopudu za patrune ovih općina. Određena je i tarifa za izdavanje ovih dozvola (ne navodi se kolika) uz datak da sve ove isprave moraju biti potvrđene od guvernera. (Jera Natali).¹⁵³ Isti je ured izdao i upute općinskim glavarima o karanteni na otocima, u kojima se navodi da se »ne odobrava karantena u (vašim) lukama ni jednom brodu koji dolazi iz sumnjivih mjesta, kako na primjer za otomanske luke općenito. (non ametterete alla contumacia nei vostri porti alcun Bastimento proveniente da luochi sospetti, come a dire dei porti ottomani in generale). S brodovima s otoka bivše Venecije, Malte i Puglie budite uslužni.« Vrijeme trajanja karantene nije određeno unaprijed već se kaže da se to uradi zajednički s asistentima zdravstva. Navodi se i to da sve barke koje isplove s otokâ moraju imati »biglietto dell capitano« ili od Lučke kapetanije. »Vi ćete voditi — kaže se na za-

¹⁵² Isto 662 —1— 55 od 6. 5. 1814. g.

¹⁵³ Isto 662 —1— 59

Governo =

Britannico Consolato

*La piena indubitata fede, qualmente partono da questa
Isola per la Dio grazia e per l'intercessione del glorioso
Nostro Protettore S.^{to} Pangrazio Marti Jano, e libera d'ogni
sospetto di male contagioso, gli infrascripti ai quali ove un
qua capitoranno gli si potrà dare altro pratica in cuore etc.*

Meleda li. 7. Mag. 1815.

Pron Pietro Milich d'anni 40:

Antonio Rocchigiani d'anni 40:

Antonio Mattana d'anni - 59:

Vincenzo Mattana d'anni 30:

tutti di questo comune

*Con la Brazzera nominata S. Giuseppe di portata sonnelate quattordici
con due lantine, Bandiera Inglese carica di Battali, per la Bocche
di Cattaro diretta per conto di Gregorio Budulich dimorante alle
Bocche di Cattaro nativo di Corzola.*

*Il Capitano di Porto assistente
di Sanità Paolo Heydich*

Slika 3

Faksimil zdravstvene svjedodžbe izdate na Mljetu za braceru »S. Giuseppe«
pod engleskom zastavom

vršetku — točan račun (registar) prema slijedećem načinu: datum, mjesec, mjesto, vlasnik, barka, položaj barke, teret i pravac.¹⁵⁴ A da ne bi došlo do zlo-upotrebe u korištenju čamaca i barki sa Šipana za eventualni potajni prijevoz vojske, engleski admiral Hoste moli Natalija da odredi jednu osobu koja će preuzeti zaposlenje u luci kao inspektor nad svim lučkim uredima.¹⁵⁵ (vi compiacerete innapresso destinare una persona che assuma l'impiego del Porto che sarà ispettore sopra di ufficii tutti del Porto). Ovako organizirana lučka i zdravstvena služba funkcionirala je dobro, što zaključujemo po tome što ni u jednom dokumentu nismo naišli na zamjerke ovoj službi niti na pojave zaraznih bolesti. A da su se zapovjednici brodova striktno držali datih uputa vidimo po molbama koje su upućivali nadležnima da im izdaju potrebne papire za isplavljenje, ukrcaj posade i slično. Nekoliko tih molbi našli smo među sačuvanim dokumentima, jednako kao i zabilješki u službenim knjigama nove vlasti o kupnji i prodaji brodova iz čega se može ustvrditi da plovidba i poslovi s njom u vezi na Dubrovačkim otocima u promatranom razdoblju ne stagniraju i pored svih (već spomenutih) nedaća i neprilika s kojima su se susretali te da su odigrali značajnu ulogu u razvoju i trajanju (makar i kratkotrajnom) nove vlasti na ovim otocima.

Karakteristična godina u razvoju pomorskih poslova nove vlasti na Dubrovačkim otocima bila je 1814-ta: osjeća se težnja da se postojeći brodovi što dulje koriste u plovidbi; — tradicionalni poduzetnički duh u slobodnom razvoju dolazi do izražaja pa se brodovi više kupuju nego prodaju. Šteta je samo što se rijetko navodi kakav i koliki teret su odvozili ili dovozili te što se ponekad za isti brod navodi različiti tip pa je teško ustvrditi radi li se o istom ili drugom brodu istog imena.

S Kalamote je, pod zapovjedništvom Josipa Gurića iz istog mjesta, 17. 4. 1814. g. otplovila bracara »S. Antonio« za Dubrovnik i Albaniju¹⁵⁶, a nekoliko dana nakon nje, 29. 4. 1814. g. s Lopuda je isplovala za Maltu po teret drva »spironara« »Santa Eufemia« pod zapovjedništvom kapetana Miha Paula Fortunića. Nešto kasnije, 29. 7. 1814, valjda po povratku na Lopud, u službenim knjigama zabilježeni su poslovi oko prodaje »bracere« »Santa Eufemia« za 252 peče kolonarije efektive di Spagna,¹⁵⁷ pa je vjerojatno da je riječ o istom brodu, iako se navodi različiti tip.

Za Maltu, Barletu i natrag otplovio je 5. 5. 1814. g. s Lopuda i pelig »S. Antonio« pod zapovjedništvom kapetana Ivana Stijepova Pavline¹⁵⁸, a za njim 10. 5. 1814. g. pulaka »La Madonna« na putu za Trst pod zapovjedništvom Vicenca Jakšića.¹⁵⁹ Kupnje i prodaje brodova i dalje se vrše pa je 8. 6. 1814. g. prodana jedna bracara (ne navodi se ime niti se kaže kome ni za koju vrijednost)¹⁶⁰ slično kao i kada je 16. 6. 1814. g. s Lopuda sa svojim brodom otplovio za Anconu kapetan Josip Kavović.¹⁶¹ Slijedećeg dana, 17. 6. 1814. g. s Lopuda je otplovila za Zante (Zakintos) trabakula »S. Anna« pod zapovjedništvom Petra Mandolfia,¹⁶² a dva dana kasnije, 19. 6. 1814. u Luci šipanskoj patrunc Domenico Bragone (ne navodi se odakle je i kuda plavi) ukrcao je na svoju braceru 62

barila sardela pa od Lučke kapetanije traži dozvolu za isplavljenje.¹⁶³ Dozvolu za isplavljenje traži i lopudski pomorac Josip Kavović: otplovio bi u Civitavecchia gdje se još od 1807. g. nalazi njegov brigantin »La Fenice«: preuzeo bi ga i usput dovezao sol za stanovnike otoka Lopuda.¹⁶⁴ Dozvolu je dobio, vjerojatno je i sol dovezao, jer je 7. 8. 1814. g. zabilježeno u službenim knjigama da je martigana »La Fenice« (vjerojatno se radi o istom brodu) prodana za 4.000 dukata (di grosetti quaranta per Ducato).¹⁶⁵ S Lopuda je 9. 7. 1814. g. otplovila i bracara »Assunta« za Pugliu pod zapovjedništvom Frana Cagliarana¹⁶⁶ (Tagliarana?), a nešto kasnije (19. 7. 1814. g.) brigantin »Genio« pod zapovjedništvom kapetana Stjepana Pavline otplovio je za Maltu i natrag.¹⁶⁷ U to isto vrijeme (22. 7. 1814) prodan je pelig »San Nicolò« za 2.500 »piastre Turche«¹⁶⁸, koji susrećemo 25. 7. 1814. g. na Lopudu odakle pod zapovjedništvom kapetana Miša Zec (Michele Sez) odlazi za Zante i natrag, (Arh. J. Natali 662—1—119) i pulaca »Madonna delle Grazie e S. Biagio«, dubrovačke zastave, za 1.330« peča kolonarija di Spagna«, plativo »in moneta effettiva d'oro o d'argento a raggione di Franchi cinque centesimi trenta per ogni peča kolonarija«.¹⁶⁹ Prodana je i bracara »La Veloce« od 9. tona nosivosti, austrijske zastave, za »600 piastre Turche«¹⁷⁰ i istog dana, pod zapovjedništvom kapetana Stijepa Pavline otplovila za Krf.¹⁷¹ Na peligu »Il Principio« otplovio je 7. 8. 1814. g. s Lopuda za Rijeku kapetan Petar Mrše (Marse)¹⁷². U tom je razdoblju prodan pelig »Madonna del Carmine«, austrijske zastave, za »300 peče kolonarije«¹⁷³, zatim pulaca »L'onorato Bochese«, austrijske zastave, nosivosti 283 tone (kupio je Mato Jakšić sa Lopuda) za 4.500 »peče kolonarije di Spagna effettive di argento«¹⁷⁴. . . prodana je i pulaca »La stella del Mare«

¹⁵⁴ Isto 662 —L— 157 od 29. 9. 1814. Po preuzimanju vlasti od strane Austrije bili su zabranjeni lazareti na otocima. Samo barke potčinjene uobačajenoj rezervi (dopuni) mogle su koristiti lazaret na Lopudu pod nadzorom te komisije. (662 —4—37 od 27. 7. 1815.) Svi ostali brodovi karantenu su morali vršiti u Lazaretu na Pločama. U protivnom izlagali su se zakonskoj kazni.

¹⁵⁵ Isto 662 —3— 25. Admiral Hoste uputio je pismo 30. 10. 1813. g. sa fregate »Bachante« koja se nalazila na krstarenju u lopudskom kanalu. (Canale del Isola di Mezzo).

¹⁵⁶ Isto. 662 — 1 — 48.

¹⁵⁷ Libro dei diversi della cancellaria delle Tre Isole... del 1814. Ser. 68,3 b Svezak 1. 1814-1815 str. 22.

¹⁵⁸ Arhiv Jera Natali. 662 — 1 — 53

¹⁵⁹ Isto 662 — 1 — 61

¹⁶⁰ Libro dei diversi... Ser. 68,3 b. Svez. 1. 1814-1815. str. 1.

¹⁶¹ Arhiv Jera Natali. 662 — 1 — 92 od 16. 6. 1814. g.

¹⁶² Isto 662 —1— 93

¹⁶³ Isto 662 — 1 — 99

¹⁶⁴ Isto 662 —1— 108

¹⁶⁵ Libro dei diversi... str. 35 v. od 7. 8. 1814. g.

¹⁶⁶ Arhiv Jera Natali 662 —1— 112

¹⁶⁷ Isto 662 —1— 114

¹⁶⁸ Libro dei diversi... str. 16.

¹⁶⁹ Isto str. 24. od 31. 7. 1814.

¹⁷⁰ Isto str. 29v od 3. 8. 1814.

¹⁷¹ Arhiv Jera Natali 662 —1— 122 od 3. 8.

¹⁷² Isto 662 —1— 125 od 7. 8. 1814.

¹⁷³ Libro dei diversi... str. 32 od 6. 8. 1814.

¹⁷⁴ Isto str. 39. od 19. 8. 1814. g.

(ne kaže se kome, za koliki iznos ni koje je zastave) 175, prodan je pelig »L'amico« od 106 tona nosivosti, austrijske zastave za 1.000 »peče kolonarie di Spagna effettive di argento«¹⁷⁶ te kuter »San Nicolò« od 54 tone nosivosti za 9.000 »piastre Turche«¹⁷⁷ s kojim su tri dana kasnije s Lopuda otplovili za Zante Baldo Hrtica i Luka Glumac.¹⁷⁸ Prodato je i pieligoto »La Divina Providenza«, nosivosti 12 tona, austrijske zastave, za 700 »piastre Turche«¹⁷⁹, zatim pulaca »La Divozione«, austrijske zastave, za 12.000 »piastre Turche«¹⁸⁰ te pelig »Buon Compagno«: kupio ga je Mato Jakšić s Lopuda za »150 Talari Imperiali senza spada«¹⁸¹ i već slijedećeg dana otplovio s njim za Anconu.¹⁸² S Lopuda je 3. 9. 1814. g. otplovila za Zante martigana »La Fenice« pod zapovjedništvom Nikole Parsarića¹⁸³ te pulaca »La divozione«, također za Zante, pod zapovjedništvom Frana Paunovića,¹⁸⁴ dok s Mljeta Ivan Hazdovac javlja da će njegov brodal (ne navodi se ime) iz Trsta stići na Mljet« a formalnosti će se urediti kasnije«.¹⁸⁵ I Jakov Vuković iz Luke Šipanske zatražio je dozvolu da njegova bracara »Madonna di Rosario« pod zapovjedništvom kapetana Baldasara Ga-

zivode otplovi za Krk.¹⁸⁶ Dozvolu je dobio jer Balda Gazivodu kao zapovjednika te Jova Bovana i Iva Dubelja kao unajmitelje, nalazimo na Krku, uz marginalnu bilješku u službenim knjigama, da je patrolni Gazivoda — pobjegao!¹⁸⁷

O razlozima njegova bijega ništa se ne navodi, ali nije isključeno da se jednostavno više nije želio vraćati u Dubrovnik gdje su Austrijanci sve više is-

175 Arhiv Jera Natali 662 —1— 127 od 19. 8. 1814. g.
 176 Libro dei diversi... str. 40 od 19. 8. 1814.
 177 Isto str. 46. od 23. 8. 1814. g.
 178 Arhiv Jera Natali 662 —1— 131 od 26. 8. 1814. g.
 179 Libro dei diversi... str. 47v od 2. 9. 1814.
 180 Isto str. 50v od 8. 9. 1814. g.
 181 Isto str. 56v od 26. 9. 1814. g.
 182 Arhiv Jera Natali 662 —1— 151 od 27. 9. 1814. g.
 183 Isto 662 —1— 137 od 3. 9. 1814. g.
 184 Isto 662 —1— 140 od 8. 9. 1814. g.
 185 Isto 662 —1— 143 od 29. 8. 1814. g.
 186 Isto 662 —2— 214 od 27. 1. 1815. g.

adi 16 marzo 1815
 Lord Edward del signor conte di...
 Conte di...
 Sicut
 Ragusa li Sei mayo 1815
 Con la quale girata scrittura la quale gli
 infanti intendono, e vogliono, che averi debba
 ed abbia forza, e vigore di pubblico atto
 notariale, si dichiara, ogualmente al signor
 mano Niveverich di Domenico mantenne
 domiciliato a Ragusa per se, suoi e suoi
 successori, ha dato, venduto, e trasferito, pica
 me da, vende, e trasferisce al signor
 capo Nicolosi di Antonio mantenne domi
 ciliato alla Isola Calamotta stipulante,
 accettante ed ereditante per se, suoi
 eredi, e successori, e per quello, o quelli,
 ai quali in seguito vorrà egli dare, e trasfe
 rire il suo jus, tutta la metà, ad esso Ni
 verich appartenente del Breve nominato
 Madonna delle Grazie della parochia di
 Jonellate, spedi attualmente ancorato u
 questo porto di Ragusa, stato ultimamente
 patroneggiato dallo stesso Niveverich vendi
 tore con Wandiera Cuffinaia, ed in cui
 l'altra metà dell'interesse partecipa

lo stesso Nicolosi compratore, con tutte
 le redole, case, e altri beni, di mezza, d'una,
 ed ogni altra cosa appartenente allo stesso
 Breve, per quanto riguarda la predetta
 metà, di esso Breve venduto, pica me da,
 libera di ogni debito, obbligo ed ipote
 ca, per avere, tenere, godere, possedere,
 ad altri dare, donare, vendere, o altimen
 ti alienare, e fare finalmente della di
 ta metà di esso Breve come sopra ven
 duto tutto quello, che si averta ed detto
 Nicolosi compratore, di lui, eredi, e
 successori, o altri, causa di lui, come
 di cosa ad esso appartenente in piena
 libera, ed assoluta proprietà, e quali
 effetto il predetto Niveverich venditore
 di ora debito spogliandosi di ogni drit
 to, jus, azione, proprietà, e dominio a lui
 spettante nella suddetta metà di esso
 Breve come sopra venduto, ne ha in
 restato, ed invece il detto Nicolosi com
 pratore con la clausola abdicativa, e
 translativa di dominio, garantendolo da
 ogni danno, e molestia per quanto rigar
 da la suddetta metà di Breve vendu
 ta come sopra, fa presente vendita
 e fatta per il prezzo fra le dette parti
 convenuto, fatto, e stabilito di Rege

Slika 4

Detalj iz zabilješke u službenim knjigama Governo provvisorio delle Tre Isole o prodaji polovine vlasništva peliga »Madonna delle Grazie«

poljavali svoje prisustvo ponašajući se kao jedini gospodari. Sve češće se moglo čuti i na Dubrovačkim otocima da Austrijanci uporno nastoje da i njih prisajedine. Zbog toga Dubrovčani nisu voljeli Austrijance, jednako kao ni ranije Francuze, a nisu ni Šipanci, pa je vjerojatno zbog toga i šipanski kapetan odlučio da dezertira umjesto da ubuduće poslušno izvršava austrijske naloge. Vuković je molio guvernera Natalija da dade nalog sucima da se ispita Đorđe Lombardić, Bokelj, koji se u to vrijeme nalazio na Krfu, što je i učinjeno, ali razlog kapetanova bjekstva ipak nije rasvijetljen. Bovan i Dubelj su u međuvremenu rasprodali svoju kaštradinu (sušeno ovčije meso) i vratili se na Lopud, a Jakov Vuković je još dugo nakon toga tražio pravdu i nadoknadu gubitka koji je pretrpio a koji je iznosio 413 pjastru i 10 para.¹⁸⁸ U službenim knjigama o ovom događaju ima češće spomena, ali bez konačnog rješenja.¹⁸⁹ U međuvremenu plovi se i dalje pa Petar Bogeta s Lopuda 27. 1. 1815. g. traži dozvolu da njegov pelig »La Divina«, pod zapovjedništvom kapetana Ivana Šoletića s Kalamote otplovi za Rijeku¹⁹⁰... i na Mljetu je odobrena slobodna plovidba jednom peligu s kojim će Jero Balota (Girolamo Ballotta) s dva druga otploviti za Trst,¹⁹¹... Ivan Pavlina s Lopuda traži dozvolu da njegova bratčera »La Madonna« pod zapovjedi Stijepa Pavline (njegova rođaka) otplovi za Albaniju¹⁹², dok je Ivan Stijepa Pavlina sa brikom »Il Genio« od 350 tona doplovio iz Trsta na Lopud.¹⁹³ On se, naime, s Malte vraćao na Lopud, ali je bio od engleskih brodova presretn i upućen u Trst jer nije imao odgovarajuće papire. Prema jednoj naredbi samo brodovi do 30 tona nosivosti mogli su ploviti izvan otočkih voda, pa kapetan Pavlina moli guvernera Jera Natali za intervenciju, jer kaže — ako ostane ova naredba i dalje na snazi on »neće moći više učiniti ni jedan vijad« već će stati u Lopudu gdje se i sada nalazi usidren. Usput obavještava Natalija i o svemu što je usput vidio i što se u lukama koje je posjetio govori o političkoj situaciji. Natali je pismom upućenom kontraadmiralu Campbellu na Krk obrazložio teškoće koje ova naredba nanosi pomorcima sa Dubrovačkih otoka, ali u svom odgovoru Campbell ostaje kod ranije odluke.¹⁹⁴

Pomorci s Dubrovačkih otoka ne plove samo na svojim brodovima već i na brodovima strane zastave. Taj smo detalj utvrdili zahvaljujući naredbenju da se izradi popis stranaca na otocima kao i otočana koji su otišli s Dubrovačkih otoka,¹⁹⁵ pa tako Mato Jakšić, glavar lopudske općine javlja da je na Lopudu 18. 8. 1815. g. sa svojom galettom »Temistocle«, engleske zastave, bio kapetan Simone Tire .. plovi za Konstantinopol, a u Lopudu je ukrao Ivana Galu i Nikolu Magu »per andare navigare«. I Antun Obuljen, zapovjednik bratčere »S. Anna«, engleske zastave, na putu za Smirnu boravio je ovdje »essendosi imbarcato per navigare« Krista Scalini, Luku Braiovića, Bartula Trobac (Drobac?) i Petra Kraljevića s Lopuda te Antuna Tvrdoevića s Korčule.¹⁹⁶ S pulacom »Minerva«, engleske zastave, kojom je zapovijedao kapetan Petar Boroje sa Šipana, otplovili su za Aleksandriju »za mornare« Frano Kuljevan (stariji) i Frano Kuljevan (mlađi), a s »La Speranza«, također engleske zastave, s Lopuda su otplovili za Krk Stjepan Pavlina kao za-

povjednik i Stjepan Vuličević kao mornar. (662-6-140 od 29. 8. 1815)

S Kalamote, javlja Frano Svilokos, suplent, pošle su dvije bratčere: jedna, »S. Antonio«, engleske zastave, pod zapovjedi kapetana Krista Pokovića i mornarima Petar Mandolfia, Josip Jurić, Petar Šoletić i Frano Poković, svi s Kalamote, za Krk i Pugliu odakle će dovesti teret žita, i druga »Madonna delle Grazie«, engleske zastave, pod zapovjedi kapetana Nikole Nikolina Svilokosa i s mornarima Mikola Rakiđija, Antun Perušić i Giorgio Zamagna, svi s Kalamote, također za Krk, ali se ne navodi po kojem poslu: na povratku svratila je u Boku Kotorsku gdje je za popunu brodske posade ukrcan za mornara Vicenco Cavaletto. Mjesec dana prije nego su došli Austrijanci na Dubrovačke otoke otputovali su kapetan Nikola Vuičić za Konstantinopol te Baldasar Poković sa svoja dva sina i Stjepan Jurović, svi s Kalamote, također za Konstantinopol. I Ivan Šoletić, zapovjednik peliga »La Divina Providenza« engleske zastave, otplovio je za Trst zajedno s mornarima Antunom Hadijom, Luikom Đurovićem, Nikolom Butjerićem, Antunom Gjurovićem i Vickom Butjerićem, svi s Kalamote.¹⁹⁷

Iz Sudurđa — javlja glavar općine Nikola Klarić — otplovili su za Aleksandriju kapetan Petar Nikole Boroje s pulacom »Minerva«, engleske zastave, i mornari Nikola Luka Bača, Antun Kuculo, Paulo Nikole Vuić, Ivan Ivana Kuculo, Cvjetko Nika Batov, Miho Boroje i Simone Orepić te Nikola Ferreri kao pilot. Otplovili su i patrolnik Petar Luke Kustrić i njegov brat Antun te Melko Boža Curić i Ivan Čučura iz Orašca za Anconu sa svojom bratčerom »Madonna delle Carmine«, engleske zastave, »per vender sua pesci«.¹⁹⁸

Iz Luke Šipanske, — javlja suplent Marin Muratti, otputovalo je 20 ljudi u razna mjesta Dubrovačkog primorja (ne navodi u koja) među kojima je bio i

¹⁸⁷ Isto 662 — 2 — 252. U mom radu »Pomorstvo otoka Šipana« (Naše more »br. 3-4. lipanj 1983. g.) na str. 129, navodi se isti ovaj detalj ali u 20-tom retku odozgo umjesto riječi Francuzi treba da stoji Austrijanci. Tu istu zamjenu valja uraditi sa istom riječi i u retku 22. i 26. tako da ta rečenica treba da glasi: ... »zbog toga Dubrovčani nisu voljeli Austrijance, jednako kao ni Francuze«... itd do pred kraj rečenice koji treba da glasi: »... umjesto da poslušno izvršava austrijske naloge«. S obzirom na navedenu omašku ovaj detalj o spomenutom bjekstvu kap. Gazivode navodi se ispravljen i u ovom radu.

¹⁸⁸ Libro dei diversi... Ser. 63,3b Svez. 1. 1814-1815. g. str. 48. od 27. 5. 1815. g.

¹⁸⁹ Isto 29. 4. 1815. na str. 20., 3. 5. 1815. na str. 21., 6. 5. 1815. na str. 22v., 31. 5. 1815. g. itd.

¹⁹⁰ Arhiv Jera Natali 662 — 2 — 215 od 27. I. 1815.

¹⁹¹ Isto, 662 — 3 — 11 od 1. 3. 1815.

¹⁹² Isto, 662 — 2 — 228 od 7. 3. 1815.

¹⁹³ Isto, 662 — 2 — 254 od 12. 4. 1815.

¹⁹⁴ Isto, 662 — 2 — 295 od 13. 5. 1815. (»io non posso staccarmi delle precedenti insteruzioni comunicativi colla mia Lettera dal 20. 12. 1814. g. alla quale mi riporto«. U dokumentima nismo našli odluku po kojoj brodovi iznad 30 tona nisu mogli ploviti izvan otočkih voda).

¹⁹⁵ Isto 662 — 4 — 115 od 4. 8. 1815. i 662 — 4 — 116 od 16. 8. 1815. g.

¹⁹⁶ Isto 662 — 4 — 121. od 18. 8. 1815. i 662-6-140 od 29. 8. 1815. g.

¹⁹⁷ Isto 662 — 4 — 123 i 662 — 6 — 140.

¹⁹⁸ Isto 662 — 4 — 125 od 18. 8. 1815. g. i 662-6-140 od 29. 8. 1815. g.

Nikola Miljković z Duži, teritorij turski, »fugito a Ragusa«.¹⁹⁹ Osim njega zabilježena su imena još dvojice stranaca: Domenico Martiscia iz Trsta, mornar, koji se ovdje iskrcao s jednog grčkog broda²⁰⁰ i Domenico Gentilucci iz Senigalie, narednik bivše vojske (ne navodi se koje ali vjerojatno Francuske) koji je na otok došao službeno ali se tu »oženio i ostao živjeti baveći se vlastitim obrtom«. Kasnije se javlja da je sa svojom porodicom otputovao za Dubrovnik i više se nije vratio na otok.²⁰¹ Sa Šipana su na peligu »Madonna di Rosario«, engleske zastave, kojim je zapovjedao Antun Ivana Boroje, otplovili za Krf kao mornari Giorgio Boroje, Nikola Boroje i Antun Malatesta te Stjepan Čurčia, Marin Muratti Jakobić, Vicko Stjepović, Mato Sladinčević, Miho Ivana Rusin, Vicko Vicka Fortunić i Mato Đivović »za navegat pod engleskom zastavom« ali se ne navodi na koji brod. (662-6-140. od 29. 8. 1815. g.)

U službene knjige šipanske jurisdikcije zabilježeno je i nekoliko pomorskih nezgoda (prova di fortuna) što su se desile u ovim vodama u razdoblju o kome je riječ, pa se zapovjednici tih brodova obraćaju nadležnim institucijama na Dubrovačkim otocima tražeći od njih potvrde o udesu radi vlastitog opravdanja. Tako je goletta »L'Alcibiade«, engleske zastave, pod zapovjedništvom kapetana Giuseppe Pene putovala iz Trsta za Lopud: zahvatilo je nevjeme od bure, pretrpjela je nezgodu i njen zapovjednik traži od Lučke kapetanije u Lopudu (capitanato di Porto a Mezzo)²⁰² da potvrdi vjerodostojnost njegova iskaza. Pomorsku nezgodu doživio je i kapetan Spiridon Patrizio, zapovjednik brigantina »Mahmut«, engleske zastave, kada je s tim brodom plovio iz Malte za Lopud: zahvatilo ga je nevjeme s burom, pa i on traži od lučkih vlasti na Lopudu potvrdu radi svoje sigurnosti.²⁰³ Kapetan Rafael Balarić, zapovjednik brigantina »S. Testej« (?) plovio je iz Konstatinopolia i u kanalu od Kalamote, zbog lošeg vremena, nije se mogao iskrcati pa je u Sanità dell Isola di Mezzo prijavio gubitak vremena,²⁰⁴ a sličnih detalja još ima. Vodi se i spor oko jednog mandrača (mandrachio) na Kalamoti,²⁰⁵ prodaje se polovina vlasništva u peligu »Madonna delle Grazie« od 16 tona nosivosti, austrijske zastave, za 180 »peče kolonarije effettive di Spagna in argento«,²⁰⁶ a rješava se i jedna žalba oko djelova u kupoprodaji bracere »Madonna« u vrijednosti od 40 »peča kolonarija« (5. 3. 1815. g.): postignut je sporazum jer se na margini nalazi bilješka (risposta al protesto) u kojoj se kaže da su izravnati svi računi.²⁰⁷ I konačno, na Mljetu se ukrcao na englesku pulaku »Penelope« Ivan Strazičić, posjednik, i otplovio za Aleksandriju, ali se ne navodi zašto. A otplovio je i konte (Ivo) Đivo di Natali (Raguseo) za Maltu, kako je rekao »per trattarsi coli qualche tempo«.²⁰⁸

Naravno je da ovim nisu nabrojani svi poslovi i događaji u pomorstvu Dubrovačkih otoka za vrijeme upravljanja Jera Natalia (jer u arhivu Jera Nataliaj manjkaju izvjesni dokumenti) ali se i iz navedenih može razabrati intezitet te djelatnosti i napredak u razvoju (istina skroman ali ipak napredak) da onda sve naglo zastane kad je poslije francuskog austrijski imperijalizam počeo učvršćivati svoj položaj i mijenjati lice tisućugodišnjem postojanju jednog društva, upravo u vremenu kada su stanovnici Dubrovačkih otoka novu vlast sve više prihvaćali kao svoju i polagali

velike nade u obnovu pomorstva i hvatanje koraka s drugim pomorskim područjima u Mediteranu i Jadranu i gradovima koji su im odmakli u razvoju, jer su oni uz svakodnevne brige smireno, pažljivo i u neprekidnom slijedu brinuli i o tome kako da započeto djelo privedu željenom cilju i slobodu povrate cijeljoj svojoj Republici po čijim su zakonima na ovim otocima živjeli, radili i upravljali, iako nje više nije bilo.

* * *

Ribarstvo kao tradicionalna djelatnost mnogih otoka i zanimanje brojnih otočana bilo je u prošlosti dobro razvijeno i na Dubrovačkim otocima: riba je bila važan prehrambeni artikal otočana (i gradskog stanovništva) i svježa i soljena, dok su velike količine — u prvom redu soljene ribe — izvažane u mnoga mjesta na Mediteranu i upotrebljavane za ishranu pomoraca za vrijeme plovidbe. S obzirom na takav značaj ribarstva ono je u starom Dubrovniku uvijek bilo pod budnom prismotrom predstavnika Dubrovačke Republike koji su se uz ostalo brinuli da od davnina utvrđeni red u ribarstvu bude poštivan, pa drugačije nije bilo ni na Dubrovačkim otocima, o čemu svjedoče mnoge zabilješke u službenim knjigama vođenim u to vrijeme na Šipanu. Taj red sastojao se u korištenju lovišta na plavu ribu pa je »brušketanje²⁰⁹ posta« za lov sardela redovito održavano uz prisustvo kneza ili — što je bilo najčešće — kanceliera, a zatim u poštivanju nekoliko propisa koji su propisivali prvenstveno dužnosti a tek tu i tamo i poneko skromno pravo ribara u drevnoj Republici pa i na Dubrovačkim otocima. Dužnosti su se ogledale prvenstveno u obaveznim besplatnim davanjima određenih količina ribe pojedinim predstavnicima vlasti i nekih institucija (samostana), što se spomienje već i u prvoj knjizi Statuta grada Dubrovnika iz 1272. g., o čemu je pisao i francuski konzul u Dubrovniku Le Maire, (1766. g.) videći upravo u tim davanjima najveću kočnicu još većem razvoju ribarstva u tadašnjem Dubrovniku. Nadalje, ribari nisu smjeli prodavati ribu izvan mjesta svog stalnog boravka prije nego se podmore potrebe stanovnika dotičnog mjesta,²¹⁰ bili su dužni obavijestiti kneza o ulovljenim količinama plave ribe, (koji je imao prednost da za sebe odabere najbolju ribu ali je morao platiti... (a preferenza

¹⁹⁹ Isto 662 — 4 — 127 od 18. 8. 1815. g.

²⁰⁰ Isto 662 — 4 — 15 od kolovoza 1815.

²⁰¹ Isto 662 — 4 — 121 od 18. 8. 1815. g.

²⁰² Diversi di... str. 119v i 120. (18. 2. 1815. g.)

²⁰³ Libro diversi della cancellaria... Ser. 68,3b Svezak 2. 1815-1816. g. str. 4. (13. 4. 1815)

²⁰⁴ Isto str. 161v 3. I. 1816.

²⁰⁵ Isto str. 94 26. lipnja 1815. g.

²⁰⁶ Isto Ser. 68,3b Svezak 1. god. 1814-1815. str. 130v 6. 3. 1815. g.

²⁰⁷ Isto str. 125 od 5. 3. 1815. g.

²⁰⁸ Arhiv Jera Natali. 662 — 6 — 101 od 17. 8. 1815. g.

²⁰⁹ Diversi di Giuppana 1689-1707. str. 140. 20. 9. 1704. I posljednja bilješka u službenim knjigama šipanske jurisdikcije (Libro Diversi della Cancellaria delle Tre Isole dal 1815. g. Ser. 68,3b Svezak 2. 1815-1816. g. od 19. 5. 1816. g. str. 162. odnosi se na uobičajeni brušket vlasnika »tratta« za lov sardela »li sia con buona ventura«.

²¹⁰ Diversi di Giuppana Ser. 68,2b. God. 1800-1808. i 1813-1814. g. str. 134 od 21. 9. 1805. g.

servirsi per suo danaro)²¹¹, ribu se moralo prodavati isključivo na »peskariji« (pescheria = ribarnica) kako bi se izbjeglo svako neovlašteno trgovanje s ribom, — da navedemo samo neke od važnijih odredbi. U protivnom uslijedile bi kazne: nisu bile drakonske ali ni naivne ... od dva dana do višemjesečnog zatvora²¹², od dva perpera (koliko su iznosili troškovi parnice) do novčanog iznosa od 300 dukata.²¹³ Te su mjere ostale na snazi na Dubrovačkim otocima i nakon ukidanja Dubrovačke Republike: »Governo provvisorio delle Tre Isole« ribarstvu je poklanjao veliku pažnju kako zbog prehrane stanovništva tako i zbog soljenja ribe koja je bila važan izvozni artikal. Istina, neke od spomenutih mjera bile su ublažene i prilagođene novonastaloj situaciji: primjera radi ribari su pozivani na odgovornost kada su se oglašili o neku naredbu ili kada bi prekoračili granice dozvoljenog, ali nismo naišli ni na jedan slučaj izricanja kazni ribarima za učinjeni prestup na lovištima a niti u prigodama kad proključa vrela ribarska krv i poznati ribarski temperament dođe do izražaja. I tada (kao i u prošlim i kasnijim vremenima) ribari s Dubrovačkih otoka nisu sa zadovoljstvom dočekali ni jednu mjeru vlasti a da na nju nisu imali prigovara pa i otvorenog suprotstavljanja. Kada su od strane nove vlasti na Dubrovačkim otocima bili pozvani da kažu hoće li ribati po običajima i zakonima kakovi su bili u Dubrovačkoj Republici, odgovarali su najčešće neodređeno. Ribari iz Suđurđa na Šipanu kazali su da će ribati, »ali da za sada ne znadu kako će biti, da imaju tek trattu »armati« pa će nakon toga doći s vašim gospodstvom razgovarati i raspitati se.«²¹⁴ Slično su odgovarali i drugi ribari s drugih otoka s izuzetkom ribara iz Luke šipanske koji su bili sasvim određeni: ne žele bilo koji »otragio« kako je bilo po zakonima Republike, rekavši: Svršila je Republika, svršili su i njeni zakoni. «

215

Teško je ovom prigodom kazati koliko su razloga imali ribari za takav svoj stav kada se vlast nalazila u poznatoj situaciji, ali određenog razloga je, čini se, ipak bilo jer i britanski konzul u Dubrovniku, L. Cooper, intervenira kod guvernera Jera Natali u korist ribara.²¹⁶ »Ja ne vidim potrebu poduzimati tako rigorozne mjere kao ove koje su navedene za ometanje siromašnih ribara da ribaju«, — piše konzul, izražavajući na kraju »svoju zahvalnost ako se ribarima dozvoli da ribaju sa što većom sigurnošću« (... io le sarò molto grato se loro puo permettere con sicurezza di pescare). Izgleda da je ova intervencija britanskog konzula imala stanovitog utjecaja na ublaženje ranijih dubrovačkih zakona u ribarstvu, što temeljimo na riječima samog Jera Natali koji u »Memoria che si tiene per mio lume e discarico«²¹⁷ piše da je na (njegovu) traženje da se koristi pravima koje su ribari u svim vremenima plaćali, u vidu da neće imati nikakvih davanja za moj trud posjedujući odobrenje S. E. (contr'amiraglio Campbell-a) da daju za vlast prema potrebama.«²¹⁸ Nešto kasnije Jero Natali je ipak izdao odluku o ribanju s mrežama sardelarama koje su trebale donositi određenu korist općinskoj upravi kako ove ne bi ovisile jedino o dobroti vlasnika mreža.²¹⁹ (... debbano avere commune fra di loro questo vantaggio e che cio non deve dipendere dalla volontà del patrone delle tratta.) Ne navodi se, nažalost, u čemu se sastojala ta korist i koliko su ribari bili dužni

da pridonesu u općinsku kasu, ali očigledno je da nisu mnogo jer se ribari nisu ljutili na ovu mjeru.

Stanovnici Šipana, Lopuda i Kalamote najviše su ribali u ljetnim mjesecima na sardele s mrežama sardelarama i »trattama« (sardelarama) što im je donosilo određenu korist. (Mljećani se manje spominju kao ribari: njima je izvor pomoći bila prodaja drva za gorivo (à la risorsa delle legna da fuoco).²²⁰ S obzirom na to najveći broj odredbi se i odnosi na ribanje s tim mrežama, a i sami ribari daju prijedloge kako da se pri tome postupa. Tako Paulo Fortunić, ribar s Lopuda, obavještava da je osposobio jednu mrežu sardelaru: kaže da su na osnovi plaćanja u vrijeme Republike »tratte« imale prednost pred sardelarama (le tratte avevano dritto sopra le retti sardelare) a on predlaže i misli da moraju uživati iste privilegije.²²¹ Svi vlasnici »tratta« i mrežica, koji su željeli ribati, morali su se prijaviti općinskim glavarima (dovranno darsi in nota a rispetivi Capi delle comuni). S jednom »trattom« mogli su ribati stalno u roku od osam dana na jednoj posti. Zatim bi mijenjali poste svake nedjelje. Poste su brušketali pred knezom, odnosno sucem, a u njegovoj odsutnosti pred kancelierom. Vlasnici mrežica mogli su ribati na način koji neće smetati »trattama«: u protivnom su se izlagali zakonskoj kazni (della Legge prevista) ali se ne kaže kakovoj i kolikoj.²²² Ali i pored svega navedenoga bilo je i prestupnika: Paulo Fortunić se žali guverneru na postupak ribara iz Suđurđa koji su na postu »Žlijeb«, koja je njemu bila određena, bacili svoje mreže. Guverner je naredio Matu Jakšiću, općinskom glavaru u Lopudu, da opomene Suđurđane »da će biti osobno odgovorni i kao buntovnici po zakonu prikladno kažnjeni«, ali se ni ovog puta kazna ne navodi.²²³ Jakšić je pošao, našao je na spomentoj posti tri šipanske barke, opomenuo ih je i kazao im kako će se s njima postupiti ako ne poslušaju i ne odu s ove poste, a oni su odgovorili »da će ribati gdje im bude milo i drugo.«²²⁴ Kako je završio ovaj mali incident u izvorima ništa ne piše, jednako kao i sa nekim drugim, sličnim. Jer, i Cvijeto Đonović i Bartul Đivović žale se na Šipančce koji su došli sa svojim mrežama sardelarama ribati na postu gdje se riba s mrežama »trattama«. (... per forza nei posti ove si fà la pesca

²¹¹ Isto str. 97.

²¹² Diversi di Giuppana 1689-1707. g. str. 121 od 30. 5. 1699.

²¹³ Isto str. 123 od 6. 6. 1699. i str. 128. od 6. 7. 1699.

²¹⁴ Arhiv Jera Natali. 662 — 1 — 67 od 15. 5. 1814. g.

²¹⁵ Isto 662 — 1 — 68 od 19. 5. 1814. g.

²¹⁶ Isto 662 — 3 — 14 od 31. 5. 1815. Io non vedo la necessità di prendere misure si rigorose come quelle che si sono adottate per impedire ai poveri pescatori di pescare. ...

²¹⁷ Nije datirana ni potpisana, a nalazi se u arhivu Jera Natali 662 — 3.

²¹⁸ Isto... in vista anche che non avevo alcum pagamento per il mio porte ed avendomi S. E. autorizzate di dar un governo provvisorio analogo all'esigenze.

²¹⁹ Isto 662 — 1 — 105 od 25. lipnja 1814. g.

²²⁰ Isto 662 — 3 — 19

²²¹ Isto 662 — 1 — 66 od 13. 5. 1814. g.

²²² Isto 662 — 2 — 247 od 31. 3. 1815. g.

²²³ Isto 662 — 2 — 288 od 4. 6. 1815. g.

²²⁴ Isto 662 — 2 — 289 od 4. 6. 1815. g.

colle tratte).²²⁵ Slično su uradili i Brsečani: Gašpar Curić iz Suđurđa ribao je u kanalu od Kalamote s mrežom sardelaram: došli su Brsečani s »trattom« i nakon prepirke priječili su mu da riba. A kad je on kazao da će se žaliti sudu na Lopudu na njihove postupke razbili su mu mrežu na nekoliko mjesta.²²⁶ Ma koliko da se radi o incidentima ipak ove i slične ribarske inate (dispetto), pakosti, zadirivanja i svađe ne treba tumačiti kao prkos vlastima i njenim odredbama, jer je sve to na ovaj ili onaj način prisutno od kada je ribara i ribanja u svim vremenima i režimima, pa ni na Dubrovačkim otocima nije bilo mnogo drugačije. Ništa ne mijenja na stvari što su se spomenuti incidenti dešavali najviše u razdoblju smjene vlasti na ovim otocima: početak jednog razdoblja označava ujedno i kraj proteklog, pa zbog toga iz navedenih slučajeva ne bi trebalo izvlačiti nikakove posebne zaključke, jednako kao što i neki s drugačijim epilogom ne znače stav vlasti prema ribarima već pojedinaca koji zloupotrebljavaju vlast, od čega, naravno, ni prošlost nije bila imuna. Bartul Jurović i Petar Ivana Šoletić, ribari s Kalamote, ribali su s mrežom sardelaram na »ponti od Danača«, kada je došla jedna austrijska topovnjača, oduzela im mreže i naredila da otplove sa svojom barkom u Gruž. Po dolasku u Gruž naredili su im da svu ulovljenu ribu slože u košare i iznesu na krmu barke... kad su i to uradili ribu su im oduzeli, košare bacili i ništa im nisu platili.²²⁷ Nije nam uspjelo pronaći kako je riješen ovaj spor, jednako kao i neki drugi. Frano Ante Svilokos, suplent na Kalamoti, javlja guverneru Nataliju, da je obalni stražar (guardacosta), izvjesni Gishiardi, naredio da se kazne svi ribari koje je u noći našao na ribanju. Dobro se vidi, — piše on — kakovu bi štetu zbog toga pretrpio ovaj siromašan narod, i zato se »sa suzama u očima preporučuju vašem gospodstvu da se nađe neko rješenje da i ova siromašna općina ima neko sredstvo od koga bi živjela, budući je ribanje jedino zanimanje u njoj«. (esendo l'unico loro mestiere la pesca).²²⁸ Sigurno je, međutim, da nisu kažnjeni, jer je u međuvremenu došlo do smjene vlasti na Dubrovačkim otocima: Austrijanci su ušli u posjed i ovog dijela obale: s Dubrovačkih otoka i Mljeta moglo se otada slobodno saobraćati s kopnom pa su i ribari s ovih otoka mogli slobodno ribati u kanalu od Kalamote.²²⁹ Da ribari nikada nisu bili bogati dobro se znađe pa je vjerojatno da ni ribari na Dubrovačkim otocima nisu predstavljali iznimku, ali da li su kalamotski ribari bili baš toliko siromašni kako to navodi njihov općinski glavar? Nemoguće je određeno kazati, ali ako bi se ocjenjivalo po mrežama sardelarama koje su posjedovali to se ne bi moglo reći. U jednom popisu patruna s Kalamote koji su imali mreže sardelare, a koji je sastavio sam općinski glavar Kalamote Frano Antun Svilokos, navedeno je 17 vlasnika mreža sardelara na Koločepu što za otok koji je sveukupno imao 360 stanovnika²³¹ baš i nije malo. Mreže su posjedovali Petar Joza Bogeta, Frano Vice Svilokos, Luka Lukin Baburica, Frano Pava Matošija, Antun Jakova Benco, Frano Miha Torović, Luka Petra Kordić s drugom, Jozo Vice Svilokos, Ivan Frana Svilokos, Ivan Mata Šuperak, Vice Jakova Besjedica s drugom, Petar Ivana Bračanin, Nikoleta ud. Stjepana Šuperak, Mato Ivana Šuperak, Baldo Ivana Roković, Ivan Paula Bukleš i Ivan Stjepana Šu-

perak. Slično je i sa drugim Dubrovačkim otocima u tom razdoblju: u Luci Šipanskoj bilo je 21 vlasnik mreža sardelara²³² (Marin Iva Murati, Paulo Iva Murati, Melko Rafaela Burić, Miho Rafaela Burić, Antun Luke Dobud, Božo Antuna Glavić, Ivan Stijepa Koporčić, Luka Nikole Ivanković, Đorđo Stipčević, Rafael Ivana Ivanković, Antun Baluč (Balać?), Rafael Stijepa Koporčić, Ivan Dobud, Vicko Boža Glavić, Ivan Antuna Lepri, Andrija Andrije Gazivoda, Vicko Vlahu Burić, Ivan Antuna Dobud, Melko Jozović, Nikola Pasarić i Jakov Krista Vuković), a na Suđurđu sedam patruna imalo je mreže sardelare²³³ (Nikola Tomašić, Petar Vitković, Marin Pasarić, Gašpar Curić, Baldo Marinčić, Miho Kuludija i Luka Kustrić koji je posjedovao dvije mreže). U to vrijeme Šipan je imao ukupno 950 stanovnika, što rječito govori da je ribarstvo u to vrijeme na ovom otoku bilo dobro razvijeno. Za Lopud nismo uspjeli pronaći podatke o broju mreža sardelara koje su posjedovali tamošnji ribari, ali kada se znađe da su u mjesecu svibnju 1815. g. trinaestorica ribara iz raznih mjesta »s kraja« kao najamna radna snaga pomagali lopudskim ribarima u ribolovu²³⁴ (Kristo Kuko, Baldasar Kuko, Ivo Doljanin i Miho Đivović iz Brsečina, Petar Đivanović i Nikola Đivanović iz Dubravice, Ivan Kokotić i Marin Kutilović iz Hodilja, Nikola Ficović iz Stona, Vencenc Kopic iz Rijeke dubrovačke, Luka Margaretić iz Kliševa, Nikola Sjekavica iz Majkova i Božo Tvrđša iz Smokovljana) nije teško pretpostaviti da je i na ovom otoku ribarstvo bilo dobro razvijeno i da se od njega imalo koristi. Nismo uspjeli pronaći podatke o ulovljenim količinama ribe kao i vrstama koje su lovljene... najčešće se spominju sardele i vratiti, ali je sigurno da se »mrežicama« i drugim ribolovnim sredstvima lovila i druga riba, što preostaje da se utvrdi kako bi slika o ovoj djelatnosti u vrijeme trajanja »Governo provvisorio delle Tre Isole« bila što potpunija.

* * *

Među privrednim djelatnostima na otocima Šipanu, Lopudu, Kalamoti i Mljetu u promatranom razdoblju najčešće se spominju pomorstvo i ribarstvo: nastoji se unaprijediti njihov rad, unijeti više reda u poslovnost, povratiti stare običaje i slično pa se donose odluke, propisi i naredbe koje se s više ili manje uspjeha primjenjuju i pridonose privrednom napretku i stjecanju privredne neovisnosti kolikogod je to više moguće.

O poljoprivredi se mnogo ne govori, ne zato što ona nije značajna već vjerojatno zbog toga što se u ovoj djelatnosti najprije povratio »stari red« i sve se bez većih poteškoća ponovno složilo u utvrđeni okvir starih dubrovačkih zakona u ovoj djelatnosti. Tradi-

²²⁵ Isto 662 — 4 — 41 od 28. 7. 1815. g.

²²⁶ Isto 662 — 4 — 47 od 30. 7. 1815. g.

²²⁷ Isto 662 — 2 298 od 9. 6. 1815. g.

²²⁸ Isto 662 — 4 19 od 21. 7. 1815. g.

²²⁹ Isto 662 — 4 — 34 od 24. 7. 1815. g.

²³⁰ Isto 662 — 4 — 15 od 20. 7. 1815. g.

²³¹ Isto 662 — 3 — 19

²³² Isto 662 — 4 — 36

²³³ Isto 662 — 4 — 36

²³⁴ Isto 662 — 4 — 15 srpanj 1815. g.

cionalne poljoprivredne grane na ovim otocima, a to su maslinarstvo i vinogradarstvo, i dalje su prisutne; njihovi se proizvodi — uz soljenu ribu — kada se podmiere potrebe otočana — i izvoze, od kojih se sredstava podmiruju druge potrebe koje nisu bile male.²³⁵ Jer, osim povrtlarskih proizvoda i već spomenutog ulja i vina te nekih vrsta voća, svi ostali prehrambeni artikli su se uvozili, prvenstveno pšenica i iz istočnih i iz zapadnih zemalja. Iz odgovora općinskih glavara na upit o potrebama pšenice za prehranu otočana tokom zimskih mjeseci (godine 1815) vidi se da su potrebe za uvozom tog artikla bile znatne: lopudskoj općini je trebalo za odnosnu zimu (l'inverno venturo per mesi sei) jedan star žita po osobi²³⁶ (Lopud je tada imao 443 stanovnika), općinski starješina iz Sudurda javlja da vlastiti prinos pšenice u ovoj općini iznosi 20 stara, a da se zadovolje potrebe trebalo bi 400 stara²³⁷, u općini Luka šipanska skoro sve poljoprivredne površine su pod maslinjacima pa se proizvodi malo žita, svega 8 stara, pa za četiri zimska mjeseca treba još najmanje 340 stara,²³⁸ dok je za potrebe stanovnika otoka Mljeta potrebno oko 800 stara pšenice.²³⁹ I još jedan detalj: za ispmoć u poljoprivrednim radovima otočani su unajmljivali radnu snagu i »s kraja«, o čemu svjedoči podatak da su na Lopudu, mjeseca srpnja 1815. g. kao težaci radili Ivan Svilarić i Ivan Bandur iz Čepikuća te Tomo Car iz Mlina.²⁴⁰

Drugi važan prehrambeni artikal koji se u većim količinama uvezio na Dubrovačke otoke bila je sol: u to vrijeme, da tako kažemo, sol je bila strateški artikal, kako za potrebe u prehrani stanovništva tako i za soljenje ribe, pa se s obzirom na to kad god je sol bila u pitanju pristupalo u svakom pojedinom slučaju s dužnom savjesnošću.

Sol su dovozili iz vana na otoke i domaći i strani brodovi: ne navodi se mnogo zloupotreba, što ne znači da ponekad nije bilo i sporova oko ovog artikla.

Kapetan Ferdinando Gverrera, zapovjednik brigantina »Duca Welington«, engleske zastave, koji je za potrebe otoka prevezio sol, prodao je na svoju ruku »preostatak soli tu naznačene«, zbog čega je došao u sukob s postojećim propisima koji su na otocima regulirali tu trgovinu. Priznaje grešku, spreman je namiriti štetu, pa se čitav predmet dostavlja sucima otokâ da pretresu ponovo slučaj s obzirom da je riječ o savezničkom brodu i posadi.²⁴¹ A i u prvim danima austrijske vlasti (kada su Austrijanci od Engleza preuzeli upravu nad Dubrovačkim otocima) trgovina i propisi u vezi sa soli ništa ne gube na svom značaju: što više, u tu se trgovinu unosi još više reda a propisi su još rigorozniji. Donesen je propis o kvaliteti i količini soli koju pojedinci mogu imati: svi su obavezni prijaviti količine soli koje posjeduju, a ako to ne urade bit će im oduzeta a prekršitelji će biti novčano kažnjeni. Onome tko podnese prijavu ime će biti držano u tajnosti i dobit će polovinu iznosa naplaćene kazne; ostatak će se podijeliti siromasima.²⁴² Međutim, iako se soli dosta uvozilo čini se da je nikada nije bilo previše, na što upućuje i molba općinskog glavara iz Luke šipanske, Nikole Pasarića, u kojoj protestira da se povrati 850 oka soli i predlaže da se ta količina dade ribarima za potrebe njihovih mreža sardelara²⁴³, zatim molba Cvjetka Đonovića, koji navodi da je patroln jedne »tratte« na Lopudu, koji je u zamjenu

za ribu dobivao 9 stara soli. Ali novi propisi određuju svakome jednako, t.j. po 150 oka, a toliko on potroši za samo jednu noć, pa moli da mu se dodijeli tri do četiri puta više soli.²⁴⁴ I drugi se ribari žale na količinu soli koju dobivaju: Antun Boža Glavić, ribar iz Luke šipanske, u svojoj žalbi navodi da je dodijeljeno svakom ribaru za svaku mrežu po 150 oka soli. On je vlasnik dvije mreže sardelare, ali nije dobio 300 već 150 oka soli za jednu, a 30 oka za drugu mrežu. A trebao je dobiti dvostruko jer u odredbi piše »po svakoj mreži a ne po pojedinom ribaru«. ²⁴⁵ Skoro identična je i žalba ribara Luke Kusturića iz Sudurda²⁴⁶ i drugih. Očigledno soli je manjkalo pa se nije propuštala ni jedna prilika da se postojeće količine rasporede na najbolje mogući način, odnosno da se soli što više namakne na razne načine. Tako se u jednom dopisu navodi da se »il Turco cieco« (slijepi Turčin, vjerojatno trgovac soli) upozori da ugovori cijenu soli ilil da ode sa otoka.²⁴⁷ Nešto kasnije ponovno se navodi »Nicolo cieco da Trebinje« (vjerojatno se radi o istoj osobi) da »isti mora odmah prevesti (vjerojatno sol) na vlastiti trošak u magazine«. ²⁴⁸ Magazini u koje se uskladištavala sol bili su dobro čuvani, često i vojničkom stražom, na što upućuje jedan dopis u kome se stavlja na znanje da nije po propisu privatne magazine (u kojima je smještena sol) prepustiti vojničkoj straži već moraju biti pod nadzorom službenika.²⁴⁹ Ali da je sol i dalje bila dobro čuvana, pa i vojničkom stražom, vidi se i iz jednog drugog slučaja: Tomaseo Borgh s Malte i Stjepan Jakšić s Lopuda doplovili su (ne kaže se od kuda) na Lopud s teretom soli da je tu prodađu.²⁵⁰ Po propisima koji su postojali na Dubrovačkim otocima kad doplovi neki brod s prehrambenim artiklima za prodaju, nakon što proteknu tri dana, svak može slobodno kupiti za svoje potrebe. (Diversi di Giuppana Ser. 68,2 b. Svez. 2. God. 1800—1808. str. 75) Ali iz Dubrovnika odmah je javljeno Jeru Natali (la prevengo sig. governatore di aver acquistato dal sig. Tomaseo Borgh...) da nabavi (kupi) od g. Tomasea Borgh stara 1.600 i od Mata Jakšića stara 600 soli potrebne za život na tom otoku. Sol mora odmah biti ukrcana na trošak vlasnika i praćena vojničkom stražom do barke da bude uskladištena.²⁵¹ Tako je i postupljeno jer se nešto kasnije s Lopuda odgovara da je Mato Jakšić

²³⁵ Isto 662 — 3 — 19

²³⁶ Isto 662 — 4 — 246 od 15. 9. 1815. g. Podaci o broju stanovnika na Dubrovačkim otocima variraju već prema tome da li su uzeti u obzir i pomorci koji plove na brodovima ili samo stanovnici koji se u vrijeme kada se podaci bilježe nalaze na otocima.

²³⁷ Isto 662 — 4 257 od 15. 9. 1815. g.

²³⁸ Isto 662 — 4 — 265 od 17. 9. 1815. g.

²³⁹ Isto 662 — 4 — 269 od 17. 9. 1815. g.

²⁴⁰ Isto 662 — 4 — 15

²⁴¹ Libro de' diversi... Ser 68.3 b Svez. 1. 1814-1815. 23. 10. 1814. g. str. 107 v i 108.

²⁴² Arhiv Jera Natali. 662 — 4 — 1 od 12. 7. 1815. g.

²⁴³ Isto 662 — 4 30 od 23. 7. 1815. g.

²⁴⁴ Isto 662 — 4 — 29 od 21. 7. 1815. g.

²⁴⁵ Isto 662 — 4 — 36 od 26. 7. 1815. g.

²⁴⁶ Isto 662 — 4 — 39

²⁴⁷ Isto 662 — 4 — 114 od 13. 8. 1815. g.

²⁴⁸ Isto 662 — 4 — 207 od 4. 9. 1815. g.

²⁴⁹ Isto 662 — 4 — 129 od 14. 8. 1815. g.

²⁵⁰ Isto 662 — 4 — 15 srpanj 1815. g.

²⁵¹ Isto 662 — 4 145 od 23. 8. 1815. g.

prodao državi svoju sol i sol vlasništva Maltežanina koja se nalazila na Lopudu. Ključevi od tri magazina u koje je smještena sol vraćeni su na svoje mjesto u prisustvu kontrole za ukrcaj.²⁵²

U razmatranom razdoblju (jednako kao i u starom Dubrovniku uopće) i drvo je bilo važni uvozni artikali i to skoro isključivo za potrebe brodogradnje. Šumski fond na Dubrovačkim otocima u to vrijeme nije bio izrazito bujan zbog čega se nad njim bdilo Argusovim okom, a prestupnike strogo kažnjavalo: za neovlaštenu sječu šume, kako za gorivo tako i za gradnju, počinioci su kažnjavani gubitkom nepokretne imovine, a ako nije imao nekretnina morao je godinu dana neprekidno provesti u jednom od tri zatvora prema pučini.²⁵³ Izuzetak je predstavljalo drvo potrebno brodovima za neophodnu vlastitu potrebu ali i to s odobrenjem javnog predstavnika uz obavijest Uredu za drvo.²⁵⁴ Nisu se smjele praviti ni »lasinne« (krčevine)²⁵⁵ za prestupnike je predviđena kazna od dva mjeseca zatvora a za vlasnike terena (ako je dao odobrenje) stotinu dukata. Ni korjeni posječenih stabala nisu se smjeli vaditi iz zemlje ako su iz njih mogli izbiti novi izdanci jer se i za to išlo u zatvor u trajanju od dva mjeseca za svaki prekršaj.²⁵⁶ Uspostavom nove vlasti na Dubrovačkim otocima ovi su zakoni obnovljeni uz dodatak nekih novih detalja, među kojima

se izričito naglašava zabrana pravljenja krčevina da se izbjegnu štete od požara, ističući da su suci ovlaštteni da utamniče prekršitelja (ne navodi se koliko vremena) o čemu odmah moraju sastaviti izvještaj.²⁵⁷ Strogost slova zakona upućivala je svakoga da dobro promisli prije nego prestup učini jer nismo naišli ni na jedan slučaj koga su suci razmatrali iz ovog naslova za sve vrijeme trajanja nove vlasti na Dubrovačkim otocima.

U poljoprivredi navedenog razdoblja nema mnogo problema; štoviše čine se naponi da se proizvođačima olakša bavljenje tom djelatnošću što zaključujemo i po jednoj promemoriji u kojoj Natali navodi da očekuje da stanovnici otoka budu oslobođeni od bilo kojih pristojba, zemljarine i doprinosa nasuprot drugim službama koje moraju uvijek biti plaćene.²⁵⁸

Osim pomorstva, ribarstva i poljoprivrede stanovnici Dubrovačkih otoka bavili su se i drugim djelat-

²⁵² Isto 662 — 4 — 261. od 18. 9. 1815. g.

²⁵³ Diversi del 1784. fo 87 dal provid-to em-to del 1790. per le legnale. Cap. 1°

²⁵⁴ Isto Cap. 3°

²⁵⁵ Isto Cap. 5°

²⁵⁶ Isto Cap. 9°

²⁵⁷ Arhiv Jera Natali. 662 — 1 — 157 od 29. 9. 1814.

662/5

Bayusa li 8 Ottobre 1815

Al Signor Conte di Natali
Cesareo Reale Governatore Comissario

Il Mezzo

Non s'è più in corso l'opera, che si incaricò
per aprire in di lei carico all'imbarco di sale, viene però
cotti in sua usa un soldato tanto per essere presente
alla caricatura del sale, che deve fare il Capitano Antonio
Villari, quanto per accompagnarlo nel suo viaggio fino
alla consegna, nei ^{due} magazzini di Bayusa

Milutinović

Slika 5

Faksimil dopisa (originalni potpis generala Milutinuovića) upućenog guverneru Nataliju iz kojeg se vidi da je vojnička straža (i dalje) pratila sol od iskrcaja s broda do uskladištenja u magazine

nostima: navode se podaci o načinu prodaje mesa i određivanju cijena, o kontroli vaga, o pečenju i cijeni kruha²⁵⁹ što navodi na zaključak da je bilo otočana koji su se bavili i tim djelatnostima. Engleski admiral Hoste s fregate S.M.B. »Baccante« 20. I. 1814. g. traži da se objavi na otocima da je potrebna izvjesna količina cipela (ne govori se kolika) za brodsku posadu. Odmah će biti plaćeno po običnim cijenama uz uobičajenu premiju.²⁶⁰

I trgovci se spominju (istina stranci) koji su trgovali na ovim otocima: izvjesni Ivan Dubelj iz Popova polja prodavao je vino i rakiju, Jovo Bovan iz Mostara imao je na Lopudu dućan (ali se ne govori što je prodavao) a češće su dolazili i trgovci iz inozemstva donoseći robu na brodovima koju su ovdje prodavali... navodi se izvjesni Steffano Begovich, kapetan trgovačke mornarice iz Gibraltara (čije prezime podsjeća da je porijeklom s naših strana) koji je sa svojim brodom doplovio na Lopud s raznom robom za prodaju.²⁶¹ Na Mljetu se grade i plovni objekti: gajeta za Nikolu Basto uz cijenu od 31 dukata i gajeta za Ivana Sabo uz cijenu od 46,17 dukata.²⁶² Međutim, neosporno je da je brodogradnja na otocima bila intezivnija nego smo mi u dokumentima uspjeli naći potvrdu, jer postojeći broj brodova, te ribarskih barki i kačća, zahtijevali su dosta vrijednih ruku za održavanje, ako se moguće novi i nisu gradili. U jednoj rečenici, privredna aktivnost na Dubrovačkim otocima za vrijeme trajanja »Governo provvisorio delle Tre Isole«, i pored ratnih i nesređenih političkih prilika u tadašnjem svijetu, bila je prilično dobro razvijena, toliko da bi im na tome mogli pozavidjeti i svi slijedeći stanovnici ovih otoka, čiji se privredni trend od tada kreće nekad polaganije, nekad brže, ali konstantno — silaznom putanjom.

x x x

Da zaključimo: Natali ne priznaje ni austrijsku okupaciju svoje domovine pa nastavlja i dalje sa učvršćenjem vlasti na Dubrovačkim otocima nadajući se pozitivnom ishodu mirovnog ugovora na kongresu u Beču čiji su se sudionici upravo u to vrijeme (26. 11. 1814. g.) počeli okupljati. Ali, određene sumnje u vezi s glasinama koje stižu i na Dubrovačke otoke o predstojećem prisajedinjenju čitave istočne Jadranske obale i otoka Austriji unose stanoviti nemir pa se Natali obraća za informacije engleskom konzulu u Dubrovniku, Cooperu, koji mu odgovara »da Dubrovačke otoke nije moguće predati bez odobrenja generala Campbella, koji se nalazi na Krfu, ili lorda Clincorty-a i lorda Stewarta u Beču«. Slično je odgovorio i engleski kapetan J. Barbier s Visa, iznoseći mišljenje da »stjegovi raznih nacionalnosti moraju i dalje stajati kako se sada nalaze do odluke savezničkih snaga«. ²⁶³ Ali nakon tih umirujućih vijesti stanovitu nesigurnost unose riječi admirala sir John Gora iz Venecije u odgovoru na Natalijevo pismo u kome navodi »da otoci, po svojoj prilici, u mirno doba neće ostati pod britanskom zastavom«. Natali zatim šalje Nikolu Taglierana (u to vrijeme kancelara na Lopudu) kao svog osobnog izaslanika generalu Jamesu Campbellu na Krk da ga obavijesti o potrebi učvršćenja otoka kako bi — ako zatreba — imali jednu stvarnu sagu koja obavezuje, jer su

vlastite snage skromne, dovoljne tek za internu službu. Na kraju moli generala da formira redarstvene snage za koje vjeruje da bi bilo dovoljno 15 do 20 vojnika.²⁶⁴ Slijedećim pismom (od 20. 7. 1815. g.) Natali obavještava Campbella o glasinama koje kruže u vezi s putovanjem austrijskog generala Milutinovića za Vis, odnosno Hvar, kao i o austrijskim četama koje odlaze na Pelješac... što se tiče otoka pod mojom upravom oni neposredno ovise o vama i znam da u tome ne može biti nikakove promjene bez naredbe vaše ekscelencije...²⁶⁵

Međutim, do promjena je došlo i to brzo.

U to vrijeme na Vis je već stiglo naređenje o evakuaciji engleskih snaga s ovog i drugih otoka i njihovoj predaji austrijskim vlastima u skladu s odredbama Bečkog ugovora. I pukovnik Robertson o tome obavještava Natalija, poslavši mu u prepisu Campbellovo naređenje uz navod: »Vi ćete se pobrinuti da predate posjed kao i upravu Lopuda i drugih otoka pod vašom upravom austrijskoj vlasti u momentu kada se oni tamo pojave«. U Campbellovom naređenju se preporuča da se pokaže obzir kako kod spuštanja engleske zastave tako i podizanja zastave našeg saveznika kako na Visu tako i na drugim otocima, te da se primijeni sva uljudnost i pažnja prema austrijskim vlastima. Staviti ćete do znanja — završava naređenje — stanovnicima Visa kao i onih sa drugih otoka ustupljenih Austriji od strane velikog kongresa Savezničkih snaga, da će engleska vlada uvijek zadržati u ugodnom sjećanju njihovu privrženost i vjernost kojom su se vladali pod našom zastavom i da će se uvijek s interesom zauzimati za njihovo dobro i napredak.²⁶⁶ Campbell je odgovorio i Nataliju: javlja mu da je primio njegova pisma i preporuke i zahvaljuje mu na brizi koju je pokazao za javnu službu u ovim posljednjim kontaktima, navodeći: »Koristim priliku da vam izrazim, gospodine, osjećanje koje gajim za vašu odanost, vjernost i nastojanje koje ste učinili za privremeni oslon na vašu upravu... dajem vam na znanje da vlada Njegovog Veličanstva Engleske uvijek gaji zanimanja za dobro i napredak svih stanovnika, odvažnih i vrlo zaslužnih.«²⁶⁷

Samo, lijepe riječi jedva da su mogle ublažiti gorku stvarnost, nestalo je i posljednje oaze slobode i pribježišta dubrovačkih rodoljuba koji su budili dobre nade za ponovno uspostavljanje Dubrovačke Republike.

Vlastelin Miho Bona uzalud je u Beču pokušavao uvjeriti saveznike u potrebu ponovnog uspostavljanja Dubrovačke Republike.

²⁵⁸ Isto »Memoria che si tiene per mio lume e discarico«. Nije datirana ni potpisana ali po sadržaju je sasvim izvjesno da je pisao Jero Natali. Nalazi se među spisima koji se odnose na njegovu upravu trima otocima (Šipan, Lopud i Kalamota) u seriji 662 — 1 — 3.

²⁵⁹ Diversi di Giuppana Ser. 68,2 b. Svezak 2. Godina 1800-1808 i 1813-1814. str. 97.

²⁶⁰ Arhiv Jera Natali. Isprave i akti. 662 — 1 — 4

²⁶¹ Isto 662 — 4 — 15. juli 1815. g.

²⁶² Isto 662 — 3 — 9.

²⁶³ Isto 662 — 1 — 22

²⁶⁴ Isto 662 — 2 — 300

²⁶⁵ Isto 662 — 2 — 308 od 20. 7. 1815. g.

²⁶⁶ Isto 662 — 2 — 319 od 30. 7. 1815. g.

²⁶⁷ Isto 662 — 2 — 320

Svijet je bio umoran od rata. I za stvar mira, pa bio on i u navodnicima, žrtvovana je pored ostalog i Dubrovačka Republika. Mnogi su tada vjerovali da se čovječanstvo nalazi na pragu svjetskog mira i novog zlatnog doba pa o maloj Dubrovačkoj Republici i njenim zahtjevima nitko nije ni vodio računa.

U međuvremenu austrijski general Milutinović nije gubio vrijeme: javio je Nataliju na Lopud da će »doploviti na Lopud sutra ako bude povoljan vjetar«,²⁶⁸ a 6. srpnja 1815. g. ponovno mu javlja »da mu je od g. baruna Tomašića, podmaršala, naredeno da zauzme jadranske otoke do sada držane oružjem engleskim«. I dalje: »Gospodin pukovnik Robertson, engleski zapovjednik, javio mi je s Visa 2. tekućeg, da je i on također dobio od svojih starješina naredbu da evakuira spomenute otoke. Shodno tome, čast mi je saopćiti Vam, gosp. konte, da se nadam da ću 8. tekućeg biti na Lopudu da izvršim okupaciju ugovorenu između dvaju dvorova. Molim vas da mi pribavite zadovoljavajući smještaj za mene i moju pratnju od 8 do 10. ljudi. Oficir koji vam je donio ovo pismo ovlašten je da donese vaš odgovor.

Natali je odgovorio da je izvršio sve pripreme za dolazak i dao nalog za traženi smještaj.²⁷⁰

O preuzimanju vlasti od strane Austrije Natali je odmah obavijestio plemiće, suca i njegove pomoćnike navodeći da je primopredaja utvrđena za 8. tekućeg i upućuje ih da do tada srede i predaju knjige i druge dokumente od sudstva i kancelarije, zahvalivši im na revnosti i vjernosti koju su pokazali u sudstvu, a što je priznato i od pretpostavljenih.²⁷¹ Pismo sličnog sadržaja uputio je i glavarima općina i zamjenicima (suplentima) zahvaljujući im na požrtvovanju i vjernosti koju su pokazali u vremenu provizorne vladavine.²⁷² Piše i Nikoli Taglieranu, kancelieru, saopćavajući mu da ponovno preuzme poslove koji pripadaju Lučkoj kapetaniji na Lopudu, i da sredi sve zaostatke u vezi s ovim uredom a odnose se na brodarstvo. Sve zakašnjele dokumente držite sakupljene, spremne za povratak, s obrazloženjem generalu Campbellu, u momentu kada prestane vaša dužnost.²⁷³ Posljednje Natalijevo pismo upućeno je engleskom konzulu u Dubrovniku, Cooperu, u kome mu javlja da mu je general Campbell u svom posljednjem pismu saopćio da opskrbi g. Nikolu Taglierana prilikom njegova polaska za Krk sa potrebnom ispravom za plovidbu. »Budući sam ustupio svoje funkcije pri predaji otoka — piše Natali — nemoguće mi je izvršiti ovu odluku njegove ekselencije kako je naredio: on je to g. konzule obavjezan da saobraća s vama...«²⁷⁴

Natali je, naime, 11. 7. 1815. g. predao Austrijancima vlast nad otocima. Imenovan je carskim i kraljevskim provizornim guvernerom otoka Šipana, Lopuda, Kalamote i Mljeta.²⁷⁵ Imao je i dalje zvučnu titulu ali ne i vlast: bio je samo posrednik između austrijske uprave u Dubrovniku i općinskih glavara na Dubrovačkim otocima.

Dva dana kasnije — 15. 7. 1815. g. objavljena je naredba generala Milutinovića kojom zabranjuje svako sakupljanje naroda. I bratovštine za svoje sastanke moraju tražiti dozvolu... tko god prekrši ovu naredbu, kao i onaj tko bi se usudio na ovim sastanci-

ma govoriti o poslovima vlade ili javne uprave bit će smatran rušiocem javnog mira i kažnjen na temelju strogih zakona.²⁷⁶

Na otok Lopud stigao je i odred poručnika Baumestera (del C. R. Reggimento di Linca arciducea Francesco Carlo): — iskricali su se za sada na Lopud a po potrebi vojska će se uputiti i na druge otoke i druga područja.²⁷⁷

A zatim su zaredale naredbe, oglasi, upute i traženja najrazličitijih podataka o radu i stanju bivše uprave da se pedanterijom svojstvenoj austrijskoj administraciji unesu u statistike. Ali to je već tema koja prelazi okvire ovog napisa.

Važnije od toga jest da se ugasio i posljednji tračak nade u ponovno uspostavljanje Republike koji je do tada tinjao pod upravom Natalijevom na Dubrovačkim otocima pune dvije godine. Nije to za historiju dugo vrijeme, jednako kao što ni prostor na kome se protezala ta vlast nije velik a ni broj stanovnika nije znan: ne dostiže ukupno ni tri tisuće...

Ali, kako reče Girardin, dostojanstvo naroda se mjeri a ne broji.

S tog stajališta gledano na postojanje »Governo provisorio delle Tre Isole« (a prisajedinjenjem Mljeta »quattro Isole«), jeku Napoleonovih osvajačkih pohoda i slave, događaj je kojeg je vrijedno zabilježiti. Iako ličnost i djelo Jere Natalija, jednako kao i njegovih suradnika u spomenutom sudbonosnom razdoblju u težnji za slobodom nije okrunjena željenim uspjehom, ono ipak ukazuje da su bar nastojali izvršiti koliko su najbolje mogli i znali svoju dužnost prema domovini, svome narodu i njegovoj slobodi, pa je u skladu s time potrebno unijeti i stanovite korekture u ona štiva koja su propast Dubrovačke Republike obojila proizvoljnim tonovima.

I u danima čiji smo svjedoci nerijetko se dešava da se interesi velikih lome preko leđa malih.

Drugačije nije bilo ni na Bečkom kongresu.

Velike sile utvrdile su svoje sfere utjecaja i pripojile novostečene teritorije. Ali sklopljeni mir već od samog početka kao da je dovikivao i svoje opomene pred historijskom opasnošću.

Umjesto spokoja vrijeme je teklo u iščekivanju.

A što se Dubrovačkih otoka tiče njihovi su stanovnici uzalud upirali svoje poglede u horizont.

Austrijska vlast zacrtala im je drugačije privrednu orijentaciju, što je nekad smjelim i odvažnim pomorcima obuzdavalo snagu i od njih pravilo neznatne trgovce i sitne poljoprivrednike. I otoci i mješta na njima ostali su bez većeg značaja kako u privredi tako i politici... na njima se nije dešavalo ništa što je pažnje vrijedno... utonuli su u letargiju i poprimili neko staro, mirno lice na kome je briga za svakodnevni život stalno ucrtavala nove bore.

²⁶⁸ Isto 662 — 3 — 16

²⁶⁹ Isto 662 — 2 — 324 od 6. 7. 1815. g.

²⁷⁰ Isto 662 — 2 — 325

²⁷¹ Isto 662 — 2 — 326

²⁷² Isto 662 — 2 — 327

²⁷³ Isto 662 — 2 — 323 od 6. 7. 1815. g.

²⁷⁴ Isto 662 — 2 — 331 od 11. 7. 1815. g.

²⁷⁵ Isto 662 — 4 — 28

²⁷⁶ Isto 662 — 4 — 8 od 15. 7. 1815. g.

²⁷⁷ Isto 662 — 4 — 3